

GIÁO DỤC - ĐÀO TẠO VỚI PHÁT TRIỂN NHÂN LỰC

HỒ CHÍ MINH VỚI VIỆC GIÁO DỤC ĐẠO ĐỨC BẰNG CÁCH NÊU GƯƠNG

LÊ BÁCH⁽¹⁾

Trong bài viết "Hồ Chí Minh với việc giáo dục đạo đức bằng cách nêu gương", tác giả trình bày cơ sở lý luận vì sao Hồ Chí Minh lại đề cao việc nêu gương trong giáo dục đạo đức. Bài viết cũng phân tích việc làm đúng và đúng của Đảng ta trong việc phát động phong trào "Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh", và kiến nghị tiếp tục đẩy mạnh cuộc vận động đó, nhất là trong hàng ngũ cán bộ lãnh đạo chủ chốt.

Bác Hồ của chúng ta đi xa đã 40 năm (1969 – 2009). Suốt hai năm qua, Đảng ta đã phát động cuộc vận động "Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh", và đã được mọi tầng lớp nhân dân nhiệt tình hưởng ứng. Việc làm đó rất thiết thực, vừa để tưởng nhớ và tỏ lòng biết ơn Người, vừa nhằm chặn đứng và từng bước đẩy lui sự suy thoái đạo đức trong một bộ phận không nhỏ cán bộ, đảng viên và trong xã hội.

Bài viết này muốn góp phần nhỏ nhoi của mình, vừa để hưởng ứng cuộc vận động trên, vừa để tỏ lòng tưởng nhớ tới Bác, nhân kỷ niệm 119 năm ngày sinh và 40 năm ngày Bác đi xa.

Không có một lãnh tụ chính trị của nước nào trên quả địa cầu này ở thế kỷ XX lại được UNESCO phong tặng danh hiệu cao quý: "Anh hùng giải phóng dân tộc, danh nhân văn hoá

thế giới kiệt xuất". Cũng không có lãnh tụ Cộng sản nào ở các nước lại được người nước ngoài suy tôn là bậc "đại trí, đại nhân, đại dũng" như họ từng suy tôn Chủ tịch Hồ Chí Minh.

Và thật hiếm có một Chủ tịch nước nào trên thế giới lại nặng lòng với việc giáo dục đạo đức cho nhân dân mình, nhất là cho đội ngũ cán bộ, đảng viên, cho thế hệ trẻ như Chủ tịch Hồ Chí Minh kính yêu của chúng ta. Cũng rất đặc sắc, khi hình thức chủ yếu Người dùng để giáo dục nhân dân không dừng lại ở những lời nói, bài viết của mình, mà là ở việc nêu tấm gương đạo đức sáng ngời từ chính bản thân Người, và những tấm gương "người tốt, việc tốt" trong xã hội.

Cả cuộc đời mình, bất luận lúc nào, ở đâu, với ai, Bác luôn nêu cao tấm gương sáng ngời về đạo đức và lối sống giản dị như một huyền thoại: "Tôi chỉ có một sự ham muốn, ham muốn tột bậc, là làm sao cho nước ta được hoàn toàn độc lập, dân ta được hoàn toàn tự do, đồng bào ai cũng có cơm ăn, áo mặc, ai cũng được học hành.

⁽¹⁾ Nhà Nghiên cứu KHXH.

Riêng phần tôi thì làm một cái nhà nho nhỏ, nơi có non xanh nước biếc, để câu cá, trồng rau, sớm chiều làm bạn với các cụ già hái củi, em trẻ chăn trâu, không dính gì với vòng danh lợi”⁽¹⁾.

Suốt hai năm qua, hưởng ứng cuộc vận động trên, biết bao câu chuyện cảm động về tấm gương đạo đức của Bác, đã được đại diện mọi thành phần trong xã hội kể lại ở các diễn đàn khác nhau trên khắp cả nước, thậm chí vượt khỏi biên giới quốc gia.

Ngay từ thời ra đi tìm đường cứu nước, Người đã không nề hà làm những nghề “thấp kém” ở xứ người, như phụ bếp trên tàu, nhân viên khách sạn, thợ ảnh... để hoạt động cách mạng. Người sống trong phòng trọ đơn sơ trong ngõ hẻm, và ăn uống cực kỳ giản tiện, để dành tiền mua sách báo tiến bộ. Người vượt qua cái lạnh buốt xương ở trời Âu bằng viên gạch nung nóng bọc trong giấy báo... Có thể nói : Thiết tha yêu nước thương nòi – Ý chí sắt thép chịu đựng mọi khó khăn gian khổ – Sống để tìm con đường giải phóng dân tộc – Trở về giúp dân ...là những nét đạo đức đặc sắc trong con người Bác thuở ban đầu.

Cách mạng Tháng Tám thành công, Người trở thành Chủ tịch đầu tiên của nước Việt Nam Dân Chủ Cộng Hoà. Nhà nước non trẻ vừa mới ra đời đã bị giặc đói, giặc dốt, giặc ngoại xâm trực tiếp đe dọa sự tồn vong. Người đã hô hào toàn dân mỗi người nhin ăn một bữa mỗi tuần, và chính Người nêu gương trước, đem số gạo dành dụm được để cứu đói. Người phát động phong trào bình dân học vụ, và chính Người trực tiếp đi kiểm tra. Người đã khéo léo phân hoá kẻ thù (quân Tưởng, quân Pháp, quân Anh) để chuẩn bị cho cuộc kháng chiến lâu dài, mà Người biết chắc chắn không thể tránh khỏi.

Trong kháng chiến chống thực dân Pháp, nơi ở ban đầu của Người là hang Pắc Bó nổi tiếng. (Hắn chúng ta còn nhớ bài thơ thật hào sảng của Bác : *“Sáng ra bờ suối tối vào hang / Cháo bẹ rau măng vẫn sẵn sàng / Bàn đá chông chênh dịch sử Đảng / Cuộc đời cách mạng thật là sang”*. Người đồng cam cộng khổ với nhân dân. Ăn uống đạm bạc, bữa nào “ăn tươi” thì có món “thịt hộp Việt Minh”⁽²⁾. Chắc trong chúng ta, ai

cũng khó nén nổi cảm xúc dâng trào, khi được xem những thước phim vô giá của nhà quay phim Thế Đoàn, người Nam Bộ, chiếu cảnh Bác tắm suối ở Việt Bắc, rồi chỉ mặc quần cụt, ở trần, vác cành tre có mắc chiếc áo thun, đi dọc bờ suối cho áo mau khô.

Hoà bình lập lại trên miền Bắc, Thủ đô đón Bác trở về. Với cương vị cao nhất trong Đảng và Nhà nước, nhưng Người luôn xác định bản thân chỉ là một người lính già (chứ không hề là “quan”), và chỉ chọn căn phòng của người thợ điện trong Chủ tịch phủ xưa làm nơi ở hàng ngày. Và sau này, vẫn giữ nếp sống xưa, nơi ở của Người chỉ là ngôi nhà sàn đơn sơ, mà nay đã trở thành di sản vô giá của cả dân tộc. Phương tiện di chuyển chỉ là chiếc xe hơi cũ kỹ do Liên Xô sản xuất. Thời kỳ toàn dân phải ăn độn, Bác cũng không ngoại lệ. Kể cả khi đi công tác, mang cơm vắt theo (chứ không bao giờ ăn tiệc do nơi đón tiếp đãi), Bác cũng yêu cầu đồng chí phục vụ vẫn độn tỷ lệ sắn khoai như thường lệ, rồi nấu nhào mà vắt. Đối với các tầng lớp nhân dân, Bác đã đi thăm hầu khắp, và thường không báo trước. Bác xắn quần lội ruộng, tát nước cùng nông dân. Tối đơn vị nào, Bác thăm trước hết là nơi ở, nhà bếp, nhà vệ sinh. Còn nhớ đêm giao thừa năm nào, hồi Hà Nội mới giải phóng, Bác đã cùng đồng chí bảo vệ lặng lẽ đi thăm nhà một người dân nghèo nhất Hà Nội. Chị chủ nhà đang gánh nước thuê giữa đêm khuya, đột ngột được gặp Bác, bỗng bật khóc : “Sao Bác lại đến thăm cháu ?”. Bác ôn tồn hỏi lại : “Bác không thăm những người như cháu thì thăm ai ?”

Bác quan tâm tới mọi người, mọi thành phần, không phân biệt chính kiến, tôn giáo, dân tộc, tuổi tác, nghề nghiệp, quá khứ...Đặc biệt Bác ngày đêm đau đáu thương nhớ miền Nam ruột thịt.. Quả thật, có nói nhiều bao nhiêu cũng khó mà kể hết công đức của Người.

Bác đã sống một cuộc đời thật như vậy, chứ không hề “diễn”, bởi triết lý sống đạo đức đã khởi đi từ “máu thịt” của Bác, tự nhiên như ánh sáng trong trời, như khí trời mát lành.

Vì sao Bác rất mực coi trọng việc nêu gương như vậy ? Theo tôi, với tầm trí tuệ, tư tưởng quảng bác và uyên thâm cả hai nền văn hoá Đông, Tây, chắc chắn Bác thấu hiểu hai lẽ sau :

– Do tính đặc thù của nội hàm khái niệm, phạm trù đạo đức, không chỉ dừng lại ở việc *chuyển tải thông tin* khách quan như các khái

⁽¹⁾ Hồ Chí Minh *Về vấn đề giáo dục*. NXB Giáo dục. Hà Nội. 1997. tr 149

⁽²⁾ Thịt kho thật mặn, ba phần muối một phần thịt, cho vào ống bương để ăn dần.

niệm, phạm trù của các môn khoa học tự nhiên, mà chủ yếu là ở *định hướng giá trị* cho hành vi. Việc định hướng giá trị hành vi, không thể chỉ dừng ở lý lẽ, mà phải nêu gương bằng hành động cụ thể, mới đủ sức thuyết phục người khác; bởi “*trăm nghe không bằng một thấy, trăm thấy không bằng một làm*” (tục ngữ) và “*nghe thì quên, thấy thì nhớ, làm thì biết*” (Mạnh Tử).

Từ đó, điều úy kỵ nghiêm ngặt nhất của đạo đức là lời nói không đi đôi với việc làm : nói mà không làm, nói nhiều làm ít, nói một đằng làm một nẻo. (Và nghề giáo chúng ta càng không được phép căn dặn trò : “*Hãy làm điều thầy nói, chớ làm điều thầy làm*”)⁽³⁾.

– Đối với người Phương Đông, do tư duy “duy tình” mạnh hơn “duy lý”, (“*một trăm cái lý không bằng một tí cái tình*”) mà duy tình thì nghiêng về trực giác, cảm tính, nên khi những tấm gương sống “người tốt, việc tốt” đập vào mắt, người ta dễ dàng bị thuyết phục. Bác đã từng có nhận định sâu sắc : “*Đối với người phương Đông thì một tấm gương sống có giá trị gấp trăm bài diễn văn tuyên truyền*”.

Như trên đã nói, Bác rất mực coi trọng việc giáo dục đạo đức bằng những tấm gương sống hàng ngày. Song điều đó không có nghĩa là Bác không coi trọng việc giáo dục đạo đức bằng con đường nhận thức.

Thông qua những bài nói, bài viết của mình, Bác đã thường xuyên giáo dục đạo đức cho đội ngũ cán bộ, đảng viên, cho tất cả các tầng lớp nhân dân ở mọi thành phần, lứa tuổi, tín ngưỡng, ngành nghề trong xã hội, thậm chí cả đối với những người trong hàng ngũ đối phương, khi đất nước còn kháng chiến. Biết bao lời khuyên dạy cụ thể, ân cần của Bác lúc sinh thời đã được mọi tầng lớp nhân dân “*nằm lòng*” và làm theo : Đối với các cháu thiếu nhi thì “*Tuổi nhỏ làm việc nhỏ, tùy theo sức của mình*”. Đối với thanh niên thì : “*Không có việc gì khó / Chỉ sợ lòng không bền / Đào núi và lấp biển / Quyết chí ắt làm nên*”. Với các cụ phụ lão thì “*Tuổi cao chí càng cao*”. Với bộ đội thì “*Trung với nước, hiếu với dân. Nhiệm vụ nào cũng hoàn thành, khó khăn nào cũng vượt qua, kẻ thù nào cũng đánh thắng*”. Với ngành y thì “*Lương y như từ mẫu*”. Với công an thì có 6 điều dạy công an nhân dân.

Với thầy giáo thì “*Người thầy giáo tốt – thầy giáo xứng đáng là thầy giáo – là người vẻ vang nhất. Dù là tên tuổi không đăng trên báo, không được thưởng huân chương, song những người thầy giáo tốt là những anh hùng vô danh*”⁽⁴⁾ v.v...

Bác không chỉ dùng những lời dạy ngắn gọn, dễ hiểu; mà còn viết thành những cuốn sách về đạo đức cách mạng cho cán bộ, đảng viên và nhân dân học tập, nghiên cứu. Từ “*Đường Kách mệnh*” (cuốn sách huấn luyện cho các thanh niên yêu nước trong thời kỳ cách mạng còn trong “*trứng nước*”, mà nội dung đầu tiên được Bác nêu trong cuốn sách là : Tư cách người Kách mệnh) đến “*Sửa đổi lối làm việc*” (được Bác viết năm 1947, khi cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp mới diễn ra được một năm). Rồi những năm cuối đời, Bác vẫn tha thiết nhắc nhở cán bộ, đảng viên và nhân dân “*Nâng cao đạo đức cách mạng, quét sạch chủ nghĩa cá nhân*”. Ngay trước lúc đi xa, Bác còn căn dặn việc “*bồi dưỡng thế hệ cách mạng cho đời sau*...”.

Không dừng ở những nội dung cụ thể trong việc giáo dục nhận thức đạo đức cho nhân dân, Bác còn yêu cầu những người có trách nhiệm phải xây dựng bằng được lý luận đạo đức dưới dạng hoàn chỉnh. Bác chỉ đạo : “*Đạo đức học phải là một ngành khoa học xã hội, và những người có trách nhiệm phải đi sâu nghiên cứu chuyên cần hơn nữa, phải trở thành một môn học không thể thiếu được trong các trường đại học và phổ thông*”⁽⁵⁾.

Ngày nay, kiểm lại, có bao nhiêu trường đại học và cao đẳng thực hiện lời dạy của Bác ? Ngay trường Đại học Sư phạm, nơi đào tạo những người ra làm thầy, ấy vậy mà cũng không có môn học này (Ngoại trừ khoa Tiểu học có môn phương pháp giảng dạy đạo đức ở bậc tiểu học) !

Tuy được nghe Bác nói nhiều, và đọc nhiều sách Bác viết về giáo dục đạo đức, song điều đọng lại vừa sâu sắc vừa nổi bật trong tôi vẫn là : *việc giáo dục đạo đức bằng cách nêu gương của Bác*.

Chính từ sức mạnh to lớn của việc giáo dục

⁽⁴⁾ Phạm Văn Đồng. *Hồ Chí Minh – Tinh hoa của dân tộc, lương tâm của thời đại*. NXB Sự thật. Hà Nội. 1989. tr 79.

⁽⁵⁾ Hồ Chí Minh. *Toàn tập*. Tập IV. NXB Sự thật. Hà Nội. 1984. tr 100.

⁽³⁾ “Fais ce que je dis, ne fais pas ce que je fais”.

đạo đức bằng cách nêu gương, mà từ hai năm qua, Đảng ta đã phát động cuộc vận động “Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh”, và nay đang chuyển từ “học tập” sang “làm theo”.

Cách làm của Đảng ta là *đúng* và *trúng*, như nhận định của Tổng Bí thư Nông Đức Mạnh trong đợt sơ kết hai năm cuộc vận động. Song, tại sao với cuộc vận động “đúng” và “trúng” như vậy mà vẫn chưa ngăn chặn được sự suy thoái về đạo đức, lối sống trong một phận không nhỏ cán bộ, đảng viên; vẫn chưa chặn đứng được tệ tham nhũng ngày càng đi vào chiều sâu như một thứ “cơ chế ngầm” ngày càng nguy hiểm. Nguyên nhân chủ yếu của thực trạng trên là do đâu, và làm sao giải quyết thực trạng đó?

Có người đề xuất, về cơ bản là phải đẩy mạnh sản xuất, đi đôi với việc thực thi công bằng xã hội, nâng cao dân mức sống của nhân dân, lấy đó làm “cái cốt vật chất” cho đạo đức xã hội.

Ý kiến khác nhận định : Lâu nay, việc thực thi pháp luật không nghiêm và mức độ răn đe của các biện pháp chế tài cũng chưa đủ “liều lượng”, nên nhất thiết phải xây dựng bằng được một Nhà nước pháp quyền XHCN đủ mạnh (mà đặc trưng cơ bản của nhà nước đó : **LUẬT PHÁP LÀ TỐI THƯỢNG**, nghĩa là : không một cá nhân, một tổ chức nào, kể cả tổ chức Đảng và đảng viên, bất kể giữ chức vụ gì trong Đảng, được phép “đứng trên” luật) mới đủ sức làm chuyển biến tình hình.

Lại có người nêu ý kiến cần đẩy mạnh việc tu dưỡng đạo đức cá nhân, tăng cường tự phê bình và phê bình từ trong Đảng ra xã hội, từ trên xuống dưới.

Ý kiến khác cho rằng, cần công khai, minh bạch của cải của các cán bộ, công chức có chức quyền từ cao xuống thấp cho dân biết, chứ không chỉ kê khai trong nội bộ rồi để đó.v.v...

Những ý kiến trên đều đúng, song chúng đều chỉ là những “*điều kiện cần*” mà không đủ của việc xây dựng đạo đức xã hội.

Trong đợt sơ kết trên, khi vạch ra những hạn chế của cuộc vận động “Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh”, Tổng Bí thư

đã nêu ra một thực trạng là các cơ quan Trung ương làm không tốt bằng dưới cơ sở, nghĩa là các cơ quan Trung ương thiếu gương mẫu, không thấm bài học “nêu gương” của Bác. Ất hẳn có một bộ phận cán bộ, đảng viên “né tránh” việc học tập và làm theo tấm gương của Bác (không học tập mà cũng không làm theo, học tập và làm theo một cách chiếu lệ, hay học tập nhưng không làm theo), nghĩa là thực chất không hưởng ứng cuộc vận động trên, không nêu gương trong việc thực hiện lời dạy của Bác.

Cổ nhân đã dạy : “Thượng bất minh, hạ tắc loạn” và “Thượng bất chính, hạ tắc loạn”⁽⁶⁾. Theo tôi, đó chính là nguyên nhân chủ yếu cản trở tiến trình chấn hưng đạo đức xã hội hiện nay.

Như vậy, khâu đột phá phải tập trung xử lý lúc này là ở các cơ quan đầu não, và vấn đề then chốt là *họ phải tự nêu gương trước hết*, làm đúng như lời Bác dạy : “*đảng viên đi trước, làng nước theo sau*”.

Chỉ khi nào *bộ phận lãnh đạo và cơ quan đầu não thực sự nêu gương* thực thi tất cả những điều kiện cần nêu trên, chỉ khi nào *sự nêu gương* đó từ *cấp cao nhất tới cấp thấp nhất* trở thành hiện thực, mới có thể chặn đứng và từng bước đẩy lùi tệ tham nhũng và khôi phục, chấn hưng nền đạo đức xã hội. *Sự nêu gương* đó chính là *điều kiện đủ* để xây dựng lại đạo đức xã hội.

Tóm lại, *triết lý nêu gương trong giáo dục đạo đức* của Bác chính là “*chiếc chổi thần kỳ*” để chúng ta “*quét sạch chủ nghĩa cá nhân, xây dựng đạo đức cách mạng*”.

Từ việc nhỏ đến việc lớn trong cuộc đời Bác, càng ngắm càng thấy Bác thật vĩ đại. Diễm phúc cho dân tộc Việt Nam có được một lãnh tụ có sức trường tồn như Bác.

Hy vọng, thông qua việc đẩy mạnh cuộc vận động “Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh” trong toàn Đảng, toàn quân và toàn dân, tình hình đạo đức xã hội sẽ ngày càng sáng sủa hơn; và câu thơ đạo đức rất thơ : “*Có gì đẹp trên đời hơn thế/ Người với người sống để yêu nhau*”⁽⁷⁾ sẽ sớm được thực tiễn cuộc sống chứng thực

⁽⁶⁾ 上不明，下则乱；上不正，下则乱。

⁽⁷⁾ Thơ Tố Hữu.